

**(Masallardaki Tarla'nın sahibi olan bey bilinçdışı ve ötekinin izi olabilir mi
?)**

DOĞU ANADOLU HALK KÜLTÜRÜNDE HAYALET FİGÜRLERİ VE TOPLUMSAL BİLİNÇDİŞİNDA BIRAKTIĞI İZLER

Ercan Geçgin (Arş. Gör.)

Ankara Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

8. milletler arası halk kültürü kong.. sunuldu

ercangcn@gmail.com

Anahtar kelimeler: Toplumsal bilinçdışı, arketip, hayalet, dış ruh,
yabancı/öteki, Doğu Anadolu

Giriş

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi, sadece son 30 yılın değil, gerek Cumhuriyet öncesi Osmanlı döneminde ve gerekse Bizans zamanında tekinsiz coğrafya olma özelliğini hep korumuştur. Farklı etnik grupların ve çeşitli aidiyetlerin buluşma mekânı olmakla birlikte dünden bugüne aynı zamanda çatışma ve gerilim sarmalına hapsolan bu coğrafya, önemi bir kültürel birikimi de barındırmaktadır. Çeşitli peri, cin vb. gerçeküstü imgelerin genel ifadesi olarak "hayalet" figürleri bu kültürel birikimin bir parçası olarak kabul edilebilir.

Bu çalışma, birinci elden kaynak elde etme amacıyla Doğu Anadolu'daki çeşitli illerde yaygın olarak bilinen hayalet (peri, cin, hortlak vb.) anlatılarının derlenmesine dayalı nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Ancak salt derlemeyle sınırlı tutulmamış, sosyolojik çıkarımlara kapı aralanmıştır. Bu maksatla Tunceli, Malatya, Elazığ illerinde derlemeler yapılmış, diğer illerle ilgili ikincil kaynaklar üzerinden bilgiler toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı bölgedeki çeşitli hayalet figürlerinden yola çıkarak toplumsal bilinçdışındaki yabancı veya öteki kurgusuna ilişkin arketipleri ortaya

ıkarıp bugünün sosyal gerçekliği ile ilişkisine değinmektir. Psikanalitiğin yardımıyla yorumlanması düşünülen bu figürlerin sadece betimsel yaklaşımla ortaya konulması değil, aynı zamanda tarihsel açıdan sosyolojik tekabllerine dikkati çekmek de genel amaçları arasındadır. Zira her türden hayalet veya mitsel figürler toplumsal birer inşadırlar ve tarihsel-kültürel bağlamlar taşırlar. Birer toplumsal bilinçdişi sembolü olarak ele alınacak olan bu figürler, toplumun yabancı/öteki hakkındaki tarihsel bakışı ve algısı hakkında da önemli izler taşımaktadır.

İyi ve kötü şeklinde sınıflandırabilecek hayalet imajlarının bu çalışmadaki merkezini "kötü" imgesiyle bilinenleri oluşturmaktadır (en çok bilineni alkarısı). Bu noktada özellikle bölgenin "tekinsizlik" içeren tarihsel niteliği ile hayaletin sürekli "musallat olma" hali arasında doğrudan bir ilişki olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla tekiye ait arketiplerin izleri hayalet imajlarında rahatlıkla görülebilir. Bu aynı zamanda toplumsal birer zihniyet örüntüsüne karşılık gelmektedir. Ötekileştirme, dşmanlaştırma gibi sosyal sorunların zihinsel arka planında bu türden arketiplerin kolaylaştırıcı etkisi olduğu düşünülmektedir. Tekinsiz coğrafyanın yeniden inşasında özellikle çocukluktan yetişkinliğe doğru sosyalleşme sürecinde hayalet imajları toplumsal gerçekliğin ötekisinde birer metafor haline gelir ve grubun kendini korumasında önemli işlevler gösterir. Böylece, hem geçmiş zamanın trajedilerinden izler

taşıyan korku kültürünün yeniden inşasıyla ile direnç sağlanmış olur hem de toplumsal birer savunma mekanizması geliştirmiş olur.

Eklektik bir yöntem: Hermeneutik ve Psikanaliz

Bu çalışma birden fazla kuramsal çerçeveden meseleyi ele almaya çalıştığı için yöntemsel açıdan da bu kuramların birbirleri ile örtüşebileceği bir sentez doğrultusunda analize gidilmek istenmiştir. Kuşkusuz bu durum hem ontolojik hem de epistemolojik problemlerden kaynaklıdır. Sosyolojinin kültürel çalışmalarda henüz olgunlaşmamış kuramsal ve yöntemsel farklılıklara sahip olması da bu duruma etkendir. Ancak uygulamalı sosyoloji açısından ağırlıklı olarak tercih edilen yöntem yorumsamacı yaklaşım ve onun hermeneutik yöntemi olmuştur.

Yorumsamacı yaklaşımın en belirgin niteliklerinden biri, öznellik ve nesnellik arasındaki karşıtlığı aşmaya çalışması olmuştur. Sosyal bilimlerde araştırmacının da sosyal bir aktör olma gerçeği, pozitivist bilimsel nesnelliğine ulaşmak için bir amaç gözetmemeye sürüklemiştir bu yaklaşımı. Bununla birlikte nesnelliği tümünden yadsıyan ve öznelliğe yaslanan romantik idealizmden de kaçınır. Yorumsamacı yaklaşıma göre insan varlığı, onu kuşatan anlamlar ağı tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla insan topluluklarının birbirleriyle olan tüm etkileşimleri ve toplumsal pratikleri anlam içermekte

olmasından dolayı araştırmacının da bu anlam ağından bağımsız nesnel bir gerçekliği açığa çıkartmasının zorluğuna dikkat çekmektedir (Göka vd.,1999:25-26).

Yorumsamacı yaklaşım içindeki çok farklı perspektifler arasında veya hermeneutikler arasında bir uzlaşıya giden ve buna Freud'un psikanalizini de monte etmeye çalışan Ricoeur'un "anamlı insan eyleminin metin gibi okunabileceği"ne dair savı (Göka vd.,1999:81), yöntemsel açıdan önemli imkanlar sunmaktadır.

Yöntem bakımından yorumsal-nitel perspektif benimsenirken teknik açıdan birinci elden derlemeler yapılmakla birlikte, Doğu Anadolu özgülünde yapılan ikincil elden çalışmalardan da faydalanılmıştır. Doğu Anadolu'daki tüm illerde derlemelerin yapılamaması ise çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Hayaletlerin toplumsal bilinçdışındaki yansımalarını ve bunun toplumsal işlevdeki yerini anlam bağlarını çözmeye yönelik görünenin arkasındaki gerçeği keşfedici yöntemle ele alınması, hayaletin sadece antropolojik değil psikolojik, siyasal ve bu disiplinler arası geçişteki rolü ile sosyolojik bir bakışı zorunlu kılmaktadır. Bundan dolayı Freud'un "tekinsizlik" kavramı, Jung'un "toplumsal bilinçdışı" ile "arketip" kavramları, Lacan'ın "ayna benlik" kuramı, Frazer'ın "dış ruh" kavramları kültür sosyolojisinin imkanları

ölçüsünde sentezlenerek hayaletin toplumsal ve zihinsel işlevlerini anlamaya uyarlanmışlardır.

PSİKANALİZDEN KÜLTÜREL SOSYOLOJİYE DOĞRU

Genel olarak Anadolu'da ve özel olarak Doğu Anadolu'da geleneksel olarak süregelen hayalet imge ve simgelerinin betimsel tarifinden ziyade onun toplumsal işlevine ve toplumsal bilinçdışında toplumsal "öteki"yi nasıl inşa ettiğine bakacağımızdan dolayı psikanalitiğin önemli kavramlarına değinmekte yarar var. Bunların önde gelenleri Freud'un "tekinsizlik"(uncanny), Lacan'ın "ben", "öteki", "Öteki", "bilinçdışı", Jung'un "toplumsal bilinçdışı" ve "arketip"(ilk örnek) kavramlarıdır. Ancak bu kavramları psikanalitiğin sınırlarında değil, kültürel sosyolojiye katkısı açısından anahtar kavramlar olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla teorik inşa amacı da bu bağlam aracılığıyla sağlanmak istenmiştir.

Lacan ve Bilinçdışı

Lacan, her ne kadar Freud'un ardıllarından biri olsa da kendinden önceki Psikanalitik anlayışı eleştirmiş, psikanalitiğin nesnesinin "bilinçdışı" olması gerektiğini, hatta psikanalizi bilinçdışının bilimi olduğunu öne sürmüştür. Bilinçdışının da dil gibi yapılandığını savunmuş ve bunu dile getirirken de Yapısalcılığın dili bir göstergeler sistemi olarak ele alan argümanlarından yararlanmıştır. Bundan hareketle Lacan bilinçdışının da tıpkı dil gibi yapılandığını, dış dünya ile özsel bağlantısı olmamasına karşın anlam dünyasını kendi öğeleri ile belirleyen bir çeşit göstergeler dizgesi şeklinde sistemleştirdiğini dile getirmiştir.[\[1\]](#)

Lacan, insanın biyolojik varlıktan kültürel bir özneye doğru yol alırken üç düzlemin sınırlarından geçmek zorunda olduğunu öne sürer. Bunlar imgesel, simgesel ve gerçeklik düzlemleridir. Ego'nun yaşam dünyası imgesel alana aittir ve henüz doğal-biyolojik olandan kopmayan bir evreyi temsil eder. Babanın simgesel adıyla simgesel alan imgesel olanı bastırır ve kültürel düzleme geçiş sağlanır. Bu süreçte bilinçdışı da oluşmaktadır. Simgesel bastırmanın yarattığı bölünmedeki eksik yeri "gerçeklik" düzlemi temsil eder. Ancak simgesel ile gerçeklik arasında bir köprü yoktur; zira gerçeklik bilinçdışı arzu'nun ilerisinde kalmış ve bunun doyurulmasının sonsuzluğunda (asla tamamlanmayan arzu) imkânsızlaşmıştır.

Dilin taşıdığı olduğu toplumsal ve kültürel simgeler dizgesi, ilk olarak insanı bebeklik aşamasında kuşatmaktadır. Biyolojik düzlemde kültürel düzene geçişin ilk adımı bu simgesel dil sistemine geçişte ve henüz daha farkındalığın, bir şeye karar verme iradesinin gerçekleşmediği evrede meydana gelir. Bu evredeki simgesel düzenin bir gösteren işaretini kazanması ile insan "özne"(birey) olma sıfatını kazanır. Artık birey, "özne" olarak simgesel dünyanın bir parçası konumundadır. Dilin işlevi özneyi gerçeklik, kendisi ve ötekilerle ilişkisini sağlamakta ortaya çıkar ve bu süreç aynı zamanda Oidipus Karmaşasının/Kompleksinin yaşandığı evredir. Öznelliğin bu şekildeki kuruluşu aynı zamanda bilinçdışının da kuruluş habercisidir ve temel zemini de aile/ebeveynlerdir. Aile, bireylerden öte, kültürel yapının, dolayısıyla da simgesel sistemin taşıyıcısı konumundadır. Dilin işlevi ile bilinçdışının oluşumu (ve aynı zamanda kültüre giriş) bir taraftan özne teorisini, diğer taraftan da ideolojinin yeniden düşünülmesine imkân vermiştir. [\[2\]](#)

Oidipus karmaşasını (ki bunu Freud önceden geliştirmişti, ancak burada farklı bir bağlama oturtulur) Lacan, kültürün bir yasası (veya simgesel bir yasa) olarak konumlandırır. Ancak bunu doğal bir karmaşa olarak değil, simgesel bir karmaşa olarak ele alır. Bu karmaşada gerçek bir babanın varlığı şart değildir; zira bu simgesel bir işlevdir ve "babanın adı" yerine geçmektedir. Bebeğin kendi bütünsel gerçekliğinden simgesel gerçekliğe doğru yol alırken Oidipus

kompleksi bir yarılmaya da yol açar. Öznenin kendine yabancılaştığı alan da bu yarılma-bölünmededir. Zira özne kendini kültürel simgesel sistemin olanakları ile düşünmekte, kendisine ve çevresine/ötekilere ilişkin bakışı da dolayım lanmaktadır. Anne-çocuk arasındaki dolayım sız ikili ilişkinin arasına üçüncü bir unsur girmektedir ki o da simgedir. Özne kendini bu simgeler sayesinde ötekilerden ayırt eder. Ancak anne-çocuk arasındaki doğal ilişkinin yasaklanması ve bundan türeyen bilinç dışı arzu, baba simgesi ile yer değiştirerek çözülmeye uğrar. Bunun zorunlu bir yasa ile ortaya çıkması, yani babanın simgesel olarak Fallus'a sahip yetkiyi temsil etmesinin getirdiği kültürel imgeye özne olarak tabi olması ile devam eder. Bu noktada yaşanan hadım edilme korkusu/iğdiş edilme da tamamen simgesel olarak yaşanır.

LACAN'IN L ŞEMASI

Özne ----- öteki

Benlik

Öteki

Lacan'ın ortaya koymuş olduğu *öznelerarası diyalektiğin* L şeması bilinçdışı dinamiği açıklamak için kritik bir referanstır ve aynı zamanda "Ayna benlik" in açıklayıcı diyagramıdır. Şemaya göre özne, kendisini aynadaki ötekinin imgesel yansımasında görebilmektedir. Küçük öteki'den Benlik'e doğru imgesel bir ilişki

söz konusu iken, Öteki'den Özne'ye doğru bilinçdışı dinamiği devreye girmekte ve dilsel açıdan simgesel evreye gidilmekte, ancak bu "Öteki" tarafından kırılan bir sunum olmaktadır. Küçük öteki aynı zamanda "arzunun nesnesi"ni taşımaktadır ve bunun Ego-Benlik ile olan ilişkisi Öteki ile Özne arasındaki ilişkiyi kesintiye uğratan bir dinamiktir. Ben ile aynadaki öteki arasındaki ilişki imgesel düzeyde, yani bebeğin henüz annesinden kopmadığı düzlemdedir. Anne ile tam ve bütünleşiktir tüm arzular. Süt/iyi meme veren, hazzın kaynağı olan anne, sonraki süreçte sütü geciktiren, böylece hazzı da geciktiren "kötü meme" halini alır. Ben'in tek arzusu aslında annesinin arzusunun nesnesi olmaktır (annenin eksikliğini tamamlamak anlamında fallus). Beden, cinsiyetsiz kullanımında kendini simgesiz ve dolayimsız algılamakta, yani sadece imgesel alandadır. Oidipus kompleksi ile kültürel düzlem, imgesel olanı bastırarak kendi öznesini yaratmış olur. Sevilen ya da nefret edilen veya benzeri tüm duygu nosyonlarını yaşarken aslında kendini izleyen, benzeri olan öteki'nin, yani Benliğin Oidipus sayesinde geçmekte olduğu tatmin-hayal kırıklığının diyalektiği ile kültürel bir simge (Baba) düzlemine geçip kendisine yabancılaştığı biz yansımadada yaşar. Kendi varoluşunu dilin temsil ettiği simgesel düzen dolayımıyla ve de bilinçdışı dinamiği ile algılar (Ünlü,2003). Dolayısıyla Özne, gerçek muhatabı olan Öteki'ye yöneldiğinde, ona hiçbir zaman doğrudan ulaşamaz; çünkü bu yönelim dilin temsil düzeneği tarafından sekteye uğratılmaktadır. Öznelerin öteki aracılığıyla

ama dil-kültürel simge aracılığıyla kırılan sarmalın girdiği diyalektik bağlardan yola çıkarak Lacan şunu ifade etmiştir: "Biz gerçekte 1. Ötekiye, 2. Ötekiye sesleniyoruz, tanımadığımız hakiki Ötekilere, gerçek öznelere. Onlar dil duvarının diğer yanındalar, onlara orada ilke olarak ulaşamıyorum (...) Özne Ötekilerden, hakiki olanlardan, dil duvarı tarafından ayrılmıştır." (akt. Soysal, 2011).

Toplumsal Bilinçdışı ve Arketipler

Ortak bilinçdışı ile arketipler arasında yakın bir bağ kuran Jung, çeşitli hikâyelere konu olan mitolojik motiflerin veya efsane kahramanına atfedilen olağanüstü güçler vb imajlar kişisel bellek alanına değil, insanlığın zihin tarihinin esrarına ait olan “ilksel imgeler” alanına girdiğini ifade eder. Her toplumsal bireyde çeşitli yönleri ile tezahür eden ilksel simgelerin bulunması ve bunların dünyanın her yerinde içerik farklı olsa bile biçimsel olarak aynı şekilde tekrarlanmış olması, fikirlerin kalıtım yolu ile geçmesini değil, bu gibi fikirlerin oluşma olanağına bizi götürdüğüne vurgu yapar. Bu arketipler, insanlığın ortak bilinçdışının derin katında bulunurlar. Böylece Jung (2006:144-145) hem kişisel bir bilinçdışından hem de kişidışında bir bilinçdışından (ortak bilinçdışı) bahsetmiş olmaktadır.

Çeşitli inanç ve dinsel sistemlerde ruhun farklı anlamlarına da değinen Jung (2009), ruhun insanın bir yaratımı olmadığını, aksine onun yaratıcı olmasını sağlayan şeyin ruh olduğunu, zira insanın içine o kadar nüfus etmiştir ki ruhu kendisinin yarattığı fikrine kapıldığını öne sürmüştür. Ruhun psişik tezahürlere sahip arketip doğası olduğunu, dolayısıyla insan psike'sinin bilinçöncesi yapısında evrensel olarak var olan özerk bir imgeye dayandığını öne süren Jung (2009:83-84-85), bunu kendi hastalarının düşlerini incelerken farkına vardığı baba kompleksinin (baba imgesinde, olumlu baba erkeklerde genelde otorite, ruhsal dogma şeklinde; kadınlarda ise ruhsal istek ve ilgilerin çok yoğun olması şeklinde belirir kendini) "ruhsal" bir karaktere sahip olmasına dayandırır. Bu noktada "ruh" faktörünün nasıl bir figürle simgeleştiği de önemlidir. Kimi zaman gerçek anlamıyla ölmüş bir kişinin hayaleti, kimi zaman yaşlı bir adam, kimi zaman da cücemsi figürler veya konuşan bilge hayvanlar olabilmektedir. Ruh arketipi ile ilgili şunları dile getirir Jung (2009:86):

"İnsan, gulyabani ya da hayvan görünümündeki ruh arketipi, insanın idrak, anlayış, iyi bir taziye, karar, plan gibi şeylere ihtiyaç duyduğu, ama kendi imkânlarıyla bunlara ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkar. Arketip bu ruhsal yetersizliği, boşluğu dolduran içeriklerle telafi eder."

Arketip, bilinçdışının özerk bir içeriğidir. Halk masallarındaki kimi figürler de genel olarak arketipleri somutlaştıran düşlerde resmedilir. Yine kimi masallarda yaşlı adamın cüce olarak görünmesi de bilinçdışına ait bir durumdur (Jung,2009:91). Çeşitli hayalet hikayelerinde ortaya çıkan ruhu veya “dış ruhu” arketip nitelikleriyle ele alındığında bilinçli ruhtan son derece farklı mitolojik imgeler bağlamına ait olduğu fark edilebilir. Doğu Anadolu’da yaygın olarak gündelik hayatta ve kimi yerlerde halk inancında karşılık bulan bu ortak bilinçdışı arketipleri Ben, Özne ve Öteki’ye ilişkin bir bilinçdışı imaj meydana getirir. Söz konusu bu fikirler sistemi “kolektif/ortak toplumsal bilinçdışı”na işaret etmektedir.

Jung, arketipleri evrimsel bir şema içerisinde değil, kendinden menkul bir güçleri olmasa bile bir durumun imgesi veya o durumun zorlayıcıları olarak eler ve bilinç ile bilinçdışının birleşimini-bütünleşmesini (ırklar ve uluslarüstü) ister. Amaç kendindeki öteki’yi özümseme süreci olduğu için bireyin içindeki arketipsel öğeleri bilmesi, hatta gölgenin karanlığında sıkışıp kalan erkeğin bilinçaltındaki dişi imgesi “anima” ile kadının imgesindeki eril “animus”un keşfedilmesi de gerekmektedir. Ancak bu çalışmamızda arketiplerin durağan bir yapının sembolik öğeleri olmasından çok sürekli inşa halinde olan ve kültürel özne ile kültürel ötekinin alımlanmasında ve yeniden üretilmesinde yardımcı zihinsel çerçeveler kurduklarına dikkat edilmektedir. Dolayısıyla Jung’tan ödünç

alınan bu anahtar kavramlar teorik inşa sürecinde aynı zamanda eleştiri süzgecinden de geçirilmektedir.

Jung'un tarihsel ve kültürel ortak geçmişle yüklenmiş toplumsal bilinçdışı çerçevesinde sürekli tekrar edilen arketip anlayışı ile Eliade'nin Dönüş Mitosu adlı eserinde "yeryüzündeki her edimin bir göksel arketipi olduğu ve onun yeryüzündeki toplumsal uygulamalar ile ritüellerin ilahi bir modelin tekrarı olduğu görüşünü, arketipin tekrarı noktasında birleştirip Dede Kokut anlatılarının Anadolu varyantı sayılan "Bey Böyrek" anlatısının çözümlenmesinde uygulayan Özkan (2010), "doğaüstü yardımcı", "haberci: geyik", "olağanüstü doğum", "yeniden doğuş" imgelerinin pek çok anlatıda toplumsal bilinçdışı alanında dünden bugüne taşınan ve tekrarlanan arketipler olduğu sonucuna varmıştır. Bu çalışmada ele alınan farklı hayalet figürleri ve onların gerçeklik ile manevi dünya arasında sıkışan simgesel sistemi için de toplumsal bilinçdışı kanalı ile bugüne ulaştırılan arketipler olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Freud'un "Tekinsizlik" Kavramı

Türkiye'nin Doğu Anadolu'su (Güneydoğu da dâhil) sadece bugün için değil, Osmanlı ve öncesinde de benzer tekinsizlik taşımaktaydı. Sadece büyük

savaşların yaşandığı alan olmakla kalmamış, aynı zamanda çeşitli milliyetten halkların hem bir arada yaşayabildiği hem de birbirleri ile mücadele içinde olduğu bir coğrafya özelliğine sahip olmuştur. Çeşitli uygarlıkların gerek göç, gerekse savaş veya başka nedenlerle çakışabildiği bu tekinsiz coğrafyadaki kültürel izler, toplumsal anlamda benlik, ötekilik ve kimlik gibi kırılgan ve keskin kalıpların da taşıyıcısı olmuştur. Tekinsizlik sadece tarihsel değil, kültürel ve toplumsal açıdan her an yeniden üretilen bir bilinçdışı mekanizması haline dönüşmüştür. Psikanalitiğin kavramlarını ödünç alıp onu sosyolojik gerçekliğe uyarlarsak, bireysel ben’liğin ötesinde oluşan kültürel-toplumsal benlik de tıpkı kişisel bilinç ve bilinçdışı gibi dinamikleri yaratarak kendindeki ötekiyi ve onun yansımadaki kendi “öznelliğin” inşa edildiği gerçeğini görmüş oluruz. Bundan dolayı tekinsiz kavramının psikanalitik anlamına kısa değinide bulunmak faydalı olacaktır.

Tekinsizlik kavramını ilk olarak (1919’da) Freud, Schelling’in “sır olarak ya da örtülü kalması gerektiği halde açığa çıkmış her şey” tanımından hareket ederek, bunu korkunun kaynağı olarak görmüş ve kendi formülasyonunda “bastırılmış olanın geri dönüşü” olarak açıklamıştır. “Geri dönüş”ten kastedilen şey ise geri gelen şeyin aynı zamanda tanıdık olduğu, olağan şartlarda korku yaratmamasına karşın “bastırılmış” olmasından ötürü yeniden ortaya çıktığında tuhaflaşmış, anlamsız halde yabancılaşmış ve böylelikle de kuşku, endişe ve

belirsizlik taşıyan niteliklerdir. Tekinsiz olan aynı zamanda tekrar vurgusu taşımakta olduğunu öne süren Freud bu tekinsiz deneyimi “ya bastırılmış bir çocukluk kompleksinin belli bir dürtüyle canlanması ya da aşılmış bir ilkel inanın doğrulanırmış gibi görünmesi durumunda” ortaya çıktığını öne sürmüştür (Güçbilmez,2004).

Tekinsiz olan psikanaliz açıdan, arzunun gerçekliğine dayanır ve bundan istifade eder. Arzu, arzulamasını sağlayan gerçeği sağlayamaz, ama yine de kendi kendini yıkan bir aşırı gerçekleşmede, yani tam tekinsizlikte karşılaştığımız "aşırı gerçekleşmede", bu nedeni kucaklama fantezileri kurma eğilimindedir. Bizi öteki tarafa geçiren aşırı-gerçekleşmedir bu durum. Gerek "hayaletimsi olanın maddiliği" gerekse "imkansız" (koparılabilir ve yeniden üretilebilir) nesnelerin üretimi, komedi ve tekinsizin ortak özellikleri olarak görülmüştür[3] (Zupančič,2010:66-78).

Tekinsiz olanın toplumsal bilinçdışıdaki en önemli tezahürü Anadolu’nun pek çok yerinde olduğu gibi Doğu Anadolu’da da yaygın olan “Alkarısı”dır. Bir tarafı ile korku üzerinden toplumsal kontrol bir tarafı bile bilinçdışı üzerinden sürekli tekrarlanan arketipin aktarımı söz konusu olmaktadır alkarısı hikâyelerinde. Ancak bu türden tekinsizlik içeren hikâyeler, mitolojinin ve efsanelerin yereldeki izdüşümü olarak görülebilir.

Bazı Mitolojik Yaratıklar Hakkında Kısa Bilgiler

Mitler, tanrı ve tanrıçaların yaratılışından önce doğmuş olsalar da bugün de çeşitli toplumlarda varlıklarını şu veya bu şekilde sürdürmekte veya bazılarında yeniden üretilmektedir. Sözel kültüre dayandıklarından her toplumun kendine özgü antlım dilinde farklı nitelikler kazanmışlardır.

Genel itibariyle ortak karakterleri insan ve hayvan özelliklerini bir arada bulunduran tuhaf yaratıklar, vahşi devler ve küçük cinler olmuştur. Efsane ve mitolojideki kahramanlar melez ırklar, kaderi yönetenler, İblis ve Habis yaratıklar ve gizli ırklar şeklinde dört kategoride ele alan Wilkinson (2010:32-33), her ne kadar bu sınıflama için Klasik Avrupa'yı baz almış olsa da Anadolu'da benzer tiplerin olmasından dolayı buarada sıralamakta sakınca yoktur:

1-Melez ırklar: Ağırlıklı olarak iki farklı türün özelliklerini bir arada taşıyan mitolojik yaratıklardır. İnsan başlı at, denizkızları, su perileri, kır tanrıları (Satirler) (Yunan mitolojisinde üst kısmı insan, alt kısmı keçi şeklindeki tanrılardır)

2- Kaderi yönetenler: Hayatın yerinde gitmeyen anlarını açıklamak için yardımcı olan bu mitolojik yaratıklar, Yunan Erinyes'leri ve Kader'leri veya İskandinav (Nors) mitolojisinde kaderi kontrol ettiğine inanılan dişi devler şeklinde tarif edilen "Nornlar" gibi ögelerdir. Üç yaşlı kadın şeklinde tasvir edilen Erinyesler, doğal düzeni bozanları cezalandırmaktadırlar. Kaderler ise insanın alinyazılarını kontrol ederler.

3- İblisler ve Habis yaratıklar: Zarar verici, rahatsız edici ve insanlara benzeyen tanrılara kafa tutan şeklinde tarif edilen bu yaratıklar çoğunlukla devlerdir ve bunlar genellikle sihirli güçlerle donatılmış kişiler tarafından alt edilirler.

Bunların dışındakiler ise:

Kurtadamlar: Kuzey Avrupa efsanelerinde sıkça karşılaşılan karakterlerdir.

İnsan dişileri tarafından doğrulmuşlardır, insan özellikleri taşırlar ancak dolunayda uluyan kurtlara dönüşürler.

Vampirler: Slavik mitlerde ölmüşlerdir ancak uyuyan insanlardan emdikleri taze kanla bedensel varlıklarına tutunabilen insanlardır.

Troller: Norveç mitolojisinde deve benzeyen bu yaratıklar, insanlara zarar vermek için genellikle ebeveyn-çocuk kombinasyonları şeklinde ortaya çıkarlar, korkutucu bir biçimde vahşileşebilirler.

Gulyabaniler: Çok çeşitli gulyabani ırkı bulunmaktadır. Genellikle büyük, kaslı, çirkindirler ve kafaları yavaş çalışır. Bazıları ise yamyamdırlar, kimileri cesetlerle beslenirler. Hristiyan dünyasında şeytanın zaman zaman gulyabani şekline girdiği söylenir.

İblisler: Hint mitolojisinde pek çok iblis ya da “rakshasas” vardır. Geceleri faaldirler; çocuk ve kadınlara musallat olurlar. Vanara adı verilen bazı metinlerde maymuna benzer orman cüceleri de iblis olarak adlandırılır.

4- Gizli ırklar: Bunlar genellikle insanlardan gizlenirler. Cüceler gibi olanları insanlarla birlikte yaşarlarken, İrlandalıların “küçük insanları” tamamen görünmezdirler veya özel vizyonu olanlara görünürler. Genelde iki eğilimlidir: biri insana doğru diğeri ise ortalık karıştırıcı, kötücüdür. Kötücül olanları olumsuz fenomenleri açıklamada kullanılır.

Cüceler: Nors mitolojisinde akıllı ve metal işleme gibi el sanatlarında hünarli gösterilirler. Karanlık ve kayalık yerlerde otururlar.

Cinler: Kuzey Avrupa mitlerinde pek çok çeşidi vardır. Bazıları kötücül, karanlık, çirkinken diğerleri güzel ve insanlara yardımcıdırlar.

Periler: İnsan yaşamlarına cömertlikten afacanlığa değin çeşitli şekilde müdahale edebilenlerdir. Pek çok efsanede bulunurlar. Genellikle uçuşa yeteneğine sahiptirler.

Bu dört kategori ile kimi açılardan benzerlikler taşıyan önemli bir öge de cadılardır. Cadılar, Slav atalarının ağırlıklı olarak kötülükler, bilinmeyen veya ormanın derinliklerinde yaşayan tehlikeler karşısındaki korkularını yansıtmaktadır. Bu inanca göre ormanlarda yaşayan nedametli kadınların (cadılar) yaşadığına inanılır. Bu cadılar masum insanları avlayıp aile ilişkilerini ve sosyal düzeni tehdit etmekte, kimi hikâyelerde de küçük çocukları yemekle tasvir edilmiştir. Önce geleni Bába Yagá'dır. Hristiyanlığın Orta ve Doğu Avrupa'ya gelişiyle birlikte cadılara şeytanın işini yapan kötü ruhlu kadınlar olarak bakılmaya başlanmış, cadı olduklarından şüphelenilen ama bununla ilgisi olmayan pek çok kadın kazıklara bağlanarak yakılmıştır. Bahar Bayramı'nda cadı maketleri yakma geleneği buradan gelmektedir. (Wilkinson,2010:134-135).

Bába Yagá'nın Anadolu'daki karşılığının bir ölçüde gulyabani veya Alkarısı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla toplumsal bilinçdışında birer arketip özelliğine sahiptir. Bu ortaklığı sağlayan özelliklerden biri de “dış ruh” sahibi olmalıdır.

Toplumsal Bilinçdışında Ortak Arketip Olarak “Dış Ruh”

“Dış Ruh” kavramını ilk ortaya atan Frazer olmuştur. Çeşitli Ari halklarından, Mısır'dan, Macarlardan, İskandinav ülkelerinden, Hindistan'dan, daha pek çok ilkel uygarlıkların masallarından ve hikâyelerinden dış ruh motiflerini örneklendiren Frazer (1992:269-325), ruhun uzun veya kısa süre ile beden dışında güvenli bir yere konulabildiğini dünyanın çeşitli kültürlerinde var olduğunu öne sürmüştür.[\[4\]](#)

Genelde büyücüler veya devler anlatılır bu hikâyelerde. Büyücülerle veya devlerle savaşan kahramanlar onu bir türlü öldüremezler, zira onun ölümsüzlük ruhu başka yerde saklıdır. Kimi masallarda (İskandinavların) ise ruhu olmayan devlerden bahsedilir. Kahraman ancak o saklı ruhun ait olduğu varlığı yok ederek büyücüyü/devi/kötüyü yok edebilmektedir.

Dış ruh motifleri tek tanrılı dinler öncesinde hâkim birer inanç sisteminin temel unsurlarıydılar. İslamiyet de diğer tek tanrılı dinler gibi bunlardan arınmayı her ne kadar istemişse de heterodoks inanç sistemlerindeki katı imajlardan dolayı önemli dirençlerle karşılaşabilmiştir. Bugün bu motifler kimi masal ve hikâyelerde varlığını sürdürüyor olsa da inanç düzleminde de çeşitli türevlerini devam ettirebilmektedir. Bu kalıntıların bıraktığı tortular, sadece kültürel inanç açısından değil, sosyalleşme süreçlerinde gerek kişisel "Benlik" gerekse "toplumsal benlik" in kazanmasında ve bunun "öteki" ile ilişkisinde kritik rol oynamayı başarmışlardır. Sadece iyi-kötü ayırımına dair çeşitli ahlaki özdeşimlerin çocukluktan itibaren kavranması değil, "öteki" ye ilişkin her türlü özümsemenin de çerçevesini sunması bakımından önemlidir.

İslamiyet öncesi Türk dünyasının inanç sisteminde üç tabakalı mekân düzeninin olduğu bilinmektedir: Yeraltı, yerüstü ve gökyüzü. İnsan bu üçlü yapının ortasında yerüstünde, yani şeytani yeraltı ile tanrısal sema arasında yer alır.

Yeraltı, Erlik'in mekânıdır ve ona tabi olan kötü ruhların veya ölen kötü insanların ruhlarının bulunduğu mekân olarak tasavvur edilmiştir. Erlik'in yoldan çıkardığı insanlardan oluşan halkın ruhlarından müteşekkildir. Dış ruhlar, orman, subaşı, dağ, kuyu, pınar ve mağara gibi yeraltına geçişin simgesi olan

mekânlarda barınırlar (Duymaz,2008). Yeraltı ruhlarının en önde gelen temsili "Tepegöz" (tek gözlü dev) olarak bilinen Dede Korkut Kitabı'ndaki karakter olmuştur. Benzer şekilde Er Töştük destanında da yeraltı dünyasına insanları götürmeye çalışan devlerden bahsedilmiştir[5] (Ögel, 1993:545).

İyi-kötü düalizmi dış ruhlar için de geçerlidir. Olumlu tipler genelde prens, prenses ve kral gibi kurtarıcı veya yöneticilerde konumlanırken, olumsuz tipler dev, tepegöz, gulyabani gibi olağandışı kabul edilen yaratıklarda karşılık bulur.[6]

Dış ruhlara en fazla konu olanlar devler veya çeşitli kahramanlar olmuşlardır. Devler ile kötü ruhlar arasında köken bakımından bir ortalık olduğu dile getirilebilir. Ancak hepsinin ortaya çıkışında mutlaka bir töre veya kural ihlali söz konusu olmuştur. Sözgelimi Dede Korkut Kitabı'nda Tepegöz yasak ilişki sonucunda ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde çavuşlardaki Ar'surri adı verilen varlıkların doğumu ve ölüm şekli de normal olmayan insanlardan doğma şeklindedir. Dış ruha sahip devlerin en önemli özelliklerinden biri insanlara zarar vermeleri, hatta insanları yiyen yamyamlıklar gösterebilmeleri, özellikle kızları kaçırp tutsak etmeleri şeklinde çeşitli betimlemeler sıkça görülmüştür (Duymaz,2008).

DOĞU ANADOLU: TEKİNSİZ COĞRAFYANIN “TEKİNSİZ” TOPLUMSAL BİLİNÇDİŞİ FİGÜRLERİ

Genel olarak Anadolu'da yoğun olarak ise Doğu Anadolu'da "dış ruh" işlevini üstlenmiş yüzlerce mitsel öge mevcuttur. Birden fazla milliyetten toplulukların yaşadığı ve de savaştığı Doğu Anadolu'nun tekinsizlik atmosferinde inşa edilen bu dış ruh tasarımları kimilerinde (özellikle de Alevilikte) inanca nüfuz ederken, daha uzun soluklu yerleşik geçmişi olan topluluklarda ise doğum ve ölüm gibi kritik dönemlerle ilgili kültürel örüntülerle sınırlı kalmıştır. Freud'un da işaret ettiği gibi içinden olup tekinsizlik yaratan veya musallat olan bu hayaletlerden en çok bilineni "alkarısı"dır.

Korku İle Terbiye: Toplumsal Bilinçdışına Gönderme Yapan Örnekler

“Alkarısı” hikâyeleri bölgeden bölgeye değişse de öz itibari ile aynı mantığı barındırmaktadır. Bundan dolayı da artık arketipleşmişlerdir.

Doğum sonrası lohusalık dönemi (kırk gün) doğum yapan kadına (dağıştan) veya doğan bebeğe musallat olan Alkarısı veya albasması, aynı zamanda kısrağın atlara biner, kısrağın yalısını örerek varlığını hissettirecek şekilde tasarlanmış ve erkek veya kadın şeklinde görünebildiği sıklıkla dile

getirilmiştir (Türkdoğan,1965:103). Doğu Anadolu’da farklı isimlerle yaygın şekilde anlatılan albasması/Alkarısı, önemli bir ruhsal öge olarak toplumsal bilinçdışında yerini almıştır.[\[7\]](#)

“Fatma adında bir kadın doğum yapmış, yatıyormuş. Birden kapı açılmış. Kocaman kafalı, dağınık saçlı, korkunç bir Al Karısı başını kapıdan uzatmış. Bunu gören loğusa kadın bağırmış. Yanında oturan kocası Musa, hemen eline bir orak alarak Al Karısı’nı kovalamış. Köpekler de arkasından havlayarak onu kaçırmışlar. Bu olaydan sonra, hemen Orhanlar’dan bir çuvaldız getirip lohusanın başına takmışlar. Kapı ve pencereye de oraklar koyup Al Karısı’nın bir daha gelmesini önlemişler.” (Diyarbakır-Büyükkadı Köyü Safiye Kargın, 70, Ev Hanımı, akt. Yavuz,1993:352-353)

“Özellikle alkarısı imgesinden bahsedilirdi. Babaannem Malatya’nın içme ve sulama suyu kaynağının geçtiği Derme Kanalında (Deymen Suyu) alkarısı olduğunu söylerdi. Özellikle kanalın belirli yerlerinde bulunan “düşü”den uzak durmamızı, alkarısının orada olduğunu söyler, sizi çeker derdi. (Düşü: Suyun hızlı aktığı yerlerde, akışı yavaşlatmak için kurulan basit bir sistem. Su 4-5 metre yükseklikten düşürülüyor, tam düştüğü yerin birkaç metre ilerisine taşla set yapılıyor, suyun hızı burada girdaplanarak kesiliyor).” (Malatya, T.)

“Köyümüzde yerli meşe denilen yerden gece geçildiği zamanlarda cinlerin düğün yaptıkları anlatılırdı.”(Malatya, H.)

Çeşitli cin, peri veya hayaletin mezarlarda düğün-eğlence yapıp oradaki köylülere bu şekilde rahatsızlık verdikleri veya musallat oldukları geçmiş dönemde sıklıkla çocuklara aktarılan anlatılar olmuştur. Bu nokta şu açıdan önemlidir; tekinsiz olanın musallat şeklinde kendini sürekli belli etmesi, ama aynı zamanda o köyden veya hikâyeye konu olan kahramanın dünyasından bir parçaya sahip olması kendi içindeki ötekiye ilişkin bir metaforu gündeme getirir.

“Ben küçükken şirin bir ilçede büyüdüm. Anneannem ben küçükken mumlu gelin diye bir hayaletten bahsederdi. Özellikle geceleri elinde çıra ve mumla gezermiş.” (Malatya, C.)

“Mumlu gelin” hikâyesi ise şu şekildedir: Mumlu gelin Yeşilyurt ilçesi Molla Kasım mahallesinde yaşıyormuş. Yöre halkı tarafından görülmüş. Mumlu gelinin çocuklarını aradığı söylenirmiş. Hatta yıllarca mumlu gelinin evi diye bilinen ev boş kalmış. Yöre halkı o evi almamış, yıllarca boş kalmış ev. İlçenin dışından biri almış bu evi. [\[8\]](#)

Türk inanç kültüründe “kara iyeler” içinde ele alınan alkarısı, üremenin ve çoğalmanın düşmanı olarak tarif edilmiştir. Doğu Anadolu’da yaygın olan bu unsur, kimi yerlerde karakura şeklinde de ayrılmıştır. Örneğin Erzurum ve Erzincan çevresinde alkarısı lohusa kadınlarına değil, ahırda yatan atlara musallat olacak şekilde tarif edilmiştir. Yine Hakkari’de al basmasın diye yorgana iğne batırılır; ayrıca loğusa yatağına kırkı çıkıncaya kadar süpürge bırakılır, böylelikle o kişi Alkarısı tarafından basılması engellenirmiş (Kalafat,1995:32-33). Ancak alkarısı sadece Türk kültüründe değil, Anadolu’da yaşayan diğer halk kültürlerinde de tasarlanan bir kültürel öge olarak öne çıkmıştır. Örneğin Doğu’daki ve Karadeniz’deki Ermenilerde alkarısına denk düşen cadı figürleri ile ilgili hikayelerin sıkça anlatıldığı bilinmektedir.[\[9\]](#)

Tekinsizliğin yarattığı korkuya ilişkin olarak bu çalışmada en fazla korkunun Tunceli bölgesinde yaşandığı ortaya çıkmıştır. Bunda heterodoksi inanç sisteminin de etkisi olmakla birlikte, asıl belirleyici olanın toplumsal dokunun tarihsel niteliğidir. Bu çalışma kapsamında derlenebilen kimi hikaye ve efsaneler şunlardır:

“Anne ve babalarımız bize hep “Oğlum, kızım gece karanlık çökünce sakın mezarlıktan geçmeyin” derlerdi. “Olur ya! Karanlığa düşer mezarlıktan geçerseniz de mutlaka donunuzda ki don lastiğini veya ip takılı ise onu tutun.”

derlerdi. “Neden?” Sorusuna, şu cevabı veriyorlardı. “Ölüler her kılığa girerler. Hayvan kılığına, insan kılığına v.s. Sen donunda ki o ipi çözdünse, hortlaklar korkar kaçır.” derlerdi.

Bizim köyün mezarlığı üç yerdedir. Pusag: o mezarlık bizim mahalleden uzak olduğu için sık ayağıımız uğramazdı.

Vile Gılgır, denilen mezarlığın hemen bitişiginde bir tarlamız vardı. Ekin biçerken oradan korka korka geçerdim. Kıl yaylasında, kıl tepesi ıssız ve ürkütücüdür.

Yayla da olduğumuz mevsimde, Kıl tepesinin gizemi (xof) nedeni ile orayı aşıncaya kadar ödüm kopuyordu. Annem “Korkma oğlum korkma, o mezarlık bizim kirvelerin mezarlığıdır. Biz ölülerle bile kirveyiz.” dediğinde, ben cesaretlenirdim.” (Tunceli, Hıdır Dulkadir)

“Bizi de köyün çıkışındaki mezarlıkla korkuturlardı. Mezarlığın altından bir yol giderdi, güya o yoldan geçerken birden siyah bir kedi veya köpek şeklinde bir yaratık ortaya çıkıp geçenlerin ayaklarına dolanırmış. Bazen günlerce o siyah kedi ve köpeğı aklımdan çıkaramaz ve tek başıma uyuyamazdım. Tabii şimdi gülüp geçiyorum ama az korkmamıştım.” (Tunceli, Çermik-Sinag Köyü- Yücel Eşsizoglu)

Her ne kadar hortlak için söz konusu edilmiş olsa da aynı bölgeden (Dersim-Tunceli) benzer korku kültürüne başka hikâyelerde de rastlanmıştır.

Örneğin Caner Canerik'in Pülümür'den derlemiş olduğu hikayede değirmenciye musallat olan kırmızı habis yaratıklardan söz edilmektedir.[\[10\]](#)

Tunceli –Pertek,Dorutay Köyü’nden Alev Hanım ise çocukken köyde anlatılanlardan bahsetmekle birlikte, bu tekinsizliğin korku boyutlarını da gözler önüne sermiştir:

“Kartipoz diye bir şeyden bahsederlerdi. Akıllı durmazsak iğnesini batırır dediklerini hatırlıyorum. Anlamını bilmiyorum. Eskiden cinlerin olduğunu ve davul çaldığını söylerler.

Sürekli ürken ve cesaretsiz bir kişilik ve ortaokul yıllarıma kadar karanlıktan korkan, bir odadan bir odaya gidemeyecek derecede etki bırakmıştır. Ancak hala inanmıyorum ve tamamen geçtiğini söyleyebilirim ne kadar zor olsa da. Aynı şekilde kardeşimin ve etrafımdaki bir kaç kişinin bu tür durumlardan olumsuzca etkilendiğini belirtebilirim. Çocuklara asla anlatılmaması gerektiğini düşünüyorum.”

Tunceli’de yaygın olarak (Zazaca) “Mılaket” (kimi yerde hayalet kimi yerde peri anlamını taşımaktadır) figürü yaygın olarak kullanılmaktadır. Bundan dolayı bölgede toplumsal bilinçdışının en önemli unsurlarından biri haline

geldiği söylenebilir. Bugün için yaygınlığı pek olmasa da bıraktığı izler bakımından üzerinden durulmaya değerdir.

“Köyümüz; Babaocağı yani eski adıyla Hafikpah. Milaket ve helika pesudan bahsedilirdi. özellikle Cuma günleri davul zurna çalınır, türküler söylenir ve çırılar yakılırdı ki bu milaket ve helika peseu kimseye zarar vermesin.(...) Hortlaklardan bahsedilirdi. Hortlaklar her şeyin kılığına girebilirlermiş. Önce sesleri duyulur girdikleri şeklin sonra kendileri görünürmüş. Mezarlıklardan geçildiğinde selam vermemizi söylerlerdi. Yada kalmamız gerektiğinde şu cümleyi söyleyin derdi yaşlılar, “Selam verdim hepinize misafir oldum birinize” bu cümleyi söyleyince ölüler yani hortlaklar kendi aralarında anlaşır kavga etmez biri seni evine misafir eder derlerdi.”(Tunceli, Fevzi Bulut)

“Köyümüz; Kocalar yani eski adıyla Keyşan. Milaket (cin ve peri) gözle görülmüyor türlü türlü sesler çıkarıyor ve karanlık dereler ile kuytu olan her yerde olabilirmiş. Helika pesudan (Gece Perisi) nden bahsedilirdi. Sözde doğum yapan kadınların ve bebeklerini öldürmeye çalışıyormuş. O nedenle soğan, ekmek ve sarımsağı çuvaldız batırıp yastığın altına konurdu ki helika peseu bunlardan korkarmış. Birde kadın ve bebeğı kırkı çıkana kadar kimse yalnız bırakmazdı.”(Tunceli, Mustafa Aktar)

“Helika pesu’dan bahsedilirdi. Bu yeni doğum yapmış kadınların ve bebeklere zarar verdiği inanılrđı. O nedenle yeni doğum yapan kadınlar ve bebekleri 3 gün süreyle kesinlikle yalnız bırakılmazdı. Yastıklarının altına soğan, sarımsak ve ekmeğe çuvaldız batırıp koyarlardı.” (Tunceli, Çıralı Köyü, İbiş Ateş)

“Helika Pesu”, Türkçe karşılığı ile “Gece Perisi”, kimi yerlerde “kartipoz/gertipoz”, kimi yerlerde “elqa seye” (gece cadısı veya perisi) şeklinde yaygınlık kazanmış, tıpkı Alkarısı veya Klasik Avrupa’daki Baba Yaga gibi çocukları alıp kaçıran korkutucu öge olarak zihinlere kazındığı görölmüşdür.

Diğer toplumlarda olduğu gibi Doğu Anadolu’da da yaygın şekilde dev, cüce, doğumda veya sonradan kusurlu hale gelmiş insanlarla ilgili hikâyeler anlatılmaktadır. Tunceli Çıralı Köyü’nden İbiş Ateş kamburla ilgili şu hikayeyi anlatmıştır:

“Köyün birinde bir adam kamburmuş. Bu adam değirme buğday götürüyor un yapmak için. Sonra birden etrafını cinler basıyor. Her birinin elinde bir başka yiyecek. Kiminin elinde tereyağı, kiminin elinde tuz vs. vs. sonra bunlar köylünün unundan alıp yemek yapıyorlar ve köylüye de diyorlar ki gel beraber yiyelim diyorlar adamla beraber yiyorlar. Adam şaşkın bir halde diyorlar gel beraber halay çekelim ama senden iki kelimeyi söylememeni istiyoruz. Tabi cinler

söylemiyor adamın anlaması için günleri sayıyorlar ve Cuma gününü saymadan geçiyorlar anladın mı diyorlar adam anladım diyor. İkincisi yani besmele çekmemesi gerektiğini söylemeden anlatıyorlar adam onu da anladım diyor. Sonra halay çekiyorlar ve halayın sonunda cinler bu kambur adama sen iyi bir adamsın diyorlar ve sırtında ki kamburu alıp kenara koyuyorlar adam düzgün yürümeye başlıyor koşa koşa köyüne gidiyor sevinçle. Sonra köyde başka bir kamburla karşılaşınca adam soruyor bu da meseleyi anlatıyor. Kambur olan da ben de gideyim benimde kamburumu alsınlar. Aynı sahneler yaşanıyor. Yeniliyor. Eğleniliyor. Cinler diyor ki o kelimeyi söylemeyeceksin ama bizim kambur arada birkaç defa ağzından Cuma ve besmeleyi söylüyor. Cinlerde kızıyor ve adamı cezalandırmak için bir süre önce diğer adamdan aldıkları kamburu da bunun sırtına vurup kayboluyorlar. Adam iki kat kamburla yaşamak zorunda kalıyor.” (??Kambur Masalı??)

Tunceli’deki hikayelere benzer anlatılara Malatya ve Elazığ’da da rastlamak mümkün. Tabi buna pararel olarak iyi ve kötü cinlerden de bahsetmek gerekir. Cinlere Kur’an’da da yer verilmiş olması toplumsal bilinçdışı içerisine alınmasını zorlaştıran bir unsur olduğundan bu araştırmada çok fazla dikkate alınmadığını ifade etmek gerekir.

SONUÇ : Tekinsiz Deneyimin Ötekiyi İnşa Edişi

Tanıdık olan coğrafyanın veya yerin tekinsiz veya rahatsız edici bir hayaleti barındıracak şekle dönüşmesinin toplumsal anlamı nedir? Bunun toplumsal öteki ve toplumsal bilinçdışındaki yeri ve işlevi nedir? Tekinsiz tanıdık mıdır yoksa yabancı mıdır? Bütün bu sorular Freud’dan bu yana dile getirilen tekinsiz deneyimin psikanalizdeki yerini kurcalamaya yönelik olmakla birlikte sosyolojiye de çeşitli açıklama imkanları sunmuştur.

Tekinsizin bizi kendi bilindik ve güvenli dünyamızdan çekip aldığı veya onu “düzeltebildiği” bir sistemde, hayaletin musallat olmasıyla birlikte ilk defa dünyayı bilmeye başladığımız (Saybaşıllı, 2011:29), “yabancı”, bilinmeyen durumundaki ile ilgili biz düşünömsellikte kendimizi tanımaya başladığımız bir bilinçdışı sürecine denk gelir. Aslında bu durum Lacan’ın ayna evresi sonrasındaki kültörel özne olarak benin algılanışının simgesel dil sistemi tarafından kırılmasına paralel yaşanan bir kırılmadır. Ancak bireysel açıdan değil toplumsal zihin ve kültür açısından bir kırılmadır. Toplumsal öznenin öteki sayesinde kendini keşfetme sürecidir. Özne olma süreci, Hegel’den ödünç alırsak, “kendini bilebilmek için durmaksızın kendisi dışına yönelen” bir özne durumudur. Zira özne, ancak ve ancak ötekiindeki kendini düşündüğünde veya öteki üzerinden kendisini düşönen düşünce olduğunda özne olarak varlık kazanmaktadır. Kendini dolaysız bir birlikten dolayimli bir birlik haline

dönüştürdüğünde özne, kendisi olmaktadır (Dursun,2004). İşte söz konusu edilen hayalet figürleri bu dolayımın birer aracı konumunda işlev görmektedirler.

Çeşitli şaman veya paganist öğelerden bugüne taşınan hayalet figürleri veya dış ruh tasarımları, toplumsal bilinç dışında öyle izler bırakmışlardır ki bugünün kent kültürüne konu olan kent efsanelerinin, çeşitli komplo teorilerinin, gerçeklik ile manevi dünya arasındaki yarılardan beslenen daha pek çok batıl inanç veya takıntının (Taburoğlu,2011) arka planını görme şansını bize sunmaktadır. Bu çalışmada dile getirilen hayalet imgeleri, toplumsal bilinç dışında korku üzerinden hem bir kontrolün hem mekânsal bağlılığın(mekan kültü), hem üremenin belirli değerler sistemi içerisinde sürdürülmesinin hem de “yabancı” veya “öteki”ye ilişkin zihinsel çevrelerin çocukluktan itibaren nasıl rahatlıkla kullanabildiğine işaret etmeye çalıştık.

Lohusa dönemindeki kadına veya bebeğe musallat olan Alkarısı, sadece o evrede kendini belli etmez. Dilden dile dolaşarak, imgesel süreçten simgesel-kültürel imajların alımlanması aşamasına gelindiğinde “öteki” toplumsal yabancı ile yer değiştirir. Bu kimi zaman “öteki” aşirettir, kimi zaman Türk’tür, kimi zaman Ermeni’dir, kimi zaman Kürt’tür, kimi zaman da devlet veya onun temsil gücüdür. Bu arkaik inanç biçimi korunarak ötekiye ilişkin

yargının imgesel ve simgesel temeli atılmış olur. Ancak o, bizden biri, içimizdeki bir yabancıdır. Her an musallat olmaya meyilli olduğu için de kendimizi sıkı bir şekilde korumamız salık verilir.

KAYNAKÇA

Agos Gazetesi, 10 Ekim 2008

Dursun, Çiler (2004) “Hegel’de Kendilik Bilinci ve Öteki İçindeki Yolculuk”, **Doğu Batı**, Sayı 28.

Duymaz, Ali (2008) "Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı", **bilig**, Bahar, sayı:45, ss.1-22

Frazer, James G. (1992;1890) **Altın Dal- Dinin ve Folklorun Kökleri**, Cilt II, (Çev.: Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel

Göka, Erol; Topçuoğlu, A.; Aktay, Yasin (1999) **Önce Söz Vardı- Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme**, 2.Baskı, Ankara: Vadi

Güçbilmez, Beliz (2004) [“Tekinsiz Tiyatro: Sahibinin Sesi / Sevim Burak’ın Metninde Tekinsiz Teatrallik ve Minör Ses’in Temsili”](#), **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 16, ss.4-17

Jung, Carl Gustav (2009) **Dört Arketip**, 3, Basım, (Çev.: Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis

Jung, Carl Gustav (2006) **Analitik Psikoloji**, (Çev.: Ender Gürol), 2. Basım, İstanbul: Payel

Kalafat, Yaşar (1995) **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 2. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi

Ögel, Bahaeddin (1993) **Türk Mitolojisi** (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar I. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu

Özkan, Tuba Saltık (2010) “Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek Anlatılarında Arketip İmgeler”, **Milli Folklor**, Sayı: 85, ss.81-90

Saybaşı, Nermin (2011) **Sınırlar ve Hayaletler, Görsel Kültürde Göç Hareketleri**, (Çev.. Bülent Doğan), İstanbul: Metis

Sosyal, Özge (2011) "Bilmemek ve Dile Getirmek Arasında Psikanalizin Bilinçdışı Öznesi", **Doğu Batı**, sayı:56, ss. 127-143.

Şahin, Hüseyin (2009) "Malatya Agruvan Köylerindeki Lohusalık Dönemi, Alkarısı Ve Kırklama Adetleri Üzerine Bir Araştırma", **Anadolu Bilimleri Çalışması**, <http://www.abckitap.com/?p=387>

Ünlü, Nil (2003) "**Psikanalitik Açidan Karagöz**", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Sayı:

Taburoğlu, Özgür (2011) **Kent Efsaneleri, Zamanımızın Batıl İnançları ve Takıntıları**, Ankara: Doğu Batı

Tura, Saffet Murat (2010) **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, İstanbul: Kanat

Türkdoğan, Orhan (1965) **Erzurum ve Çevresinde Sosyal Araştırmalar**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi

Wilkinson, Philip (2010) **Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler**, (Çev.Emel Lakşe), İstanbul: Alfa

Yavuz, Muhsine Helimoğlu 81993) **Diyarbakır Efsaneleri, Derleme-Araştırma-İnceleme**, 2.Baskı, Ankara: Doruk

Zupančič, Alenka (2010) **Neden Psikanaliz?-Üç Müdahale**, Çev. Barış Engin Aksoy, İstanbul: Metis

http://www.pirdesur.com/haber_detay.asp?haberID=53 (Erişim: 03 Eylül 2011, 02:35)

[1] Lacan'ın psikanaliz yorumuyla ilgili verilen bilgilerin geneli Tura'nın (2010) "Freud'dan Lacan'a Psikanaliz" adlı kitabından derlenmiştir.

[2] Althusser kültürel -simgesel düzene geçişi ideolojinin sadece düşünsel açıdan değil dilsel belirlenimler açısından da geliştirerek ideolojinin yeniden oluşumuna dikkati çeken bir boyutta derinleşmeye doğru gitmiştir.

[3] Komedi ile tekinsiz olan arasındaki paralel ilişkiye dair en orijinal çalışmalardan biri Tunceli bölgesinde yapılacak kültürel psikanalizle su yüzüne çıkartılabilir. Zira o bölgede tekinsiz olana ilişkin korku imgeleri ile komediye

ilişkin simgesel anlam üretimleri (masallar, hikayeler) birbiri ile at başı gitmektedir.

[4] Kimi masallarda kahramanın dövüş sırasında bedeni ölümsüz olsun diye ruhunu bedeninden çıkarmasında olduğu gibi kimi yabanıl toplumlarda tehlike anında ruhların bir yere toplanıp tehlike sonrasında geri verildiğine de rastlanmıştır. Bazı masallarda bir adamın ruhunun ya da gücünün bazen saçında olduğu, bu saç kesildiğinde adamın da zayıfladığı ya da öldüğü; kimi halk masallarında ise bir kimsenin yaşamının bir bitkiye bağlı olduğu, o bitki kurduğunda o kişinin de ölebildiği (örneğin Maori'ler göbek kordonunu kutsal bir yere gömer ve üzerine de genç bir fidan dikerler; ağacın büyümesi çocuğun gelişimine işaret kabul edilir) sıkça farklı toplumlarda tekrarlanmıştır (Frazer,1992:296-297).

[5] Tek gözlü canavar ya da devlere Antik Yunan mitolojisinde de rastlanır. Buna göre yaradılıştan evvel, başlangıçta Kaos vardı. Bunun içinden yaratıcı güç oraya çıktı. Yunan efsanelerinde farklı isimlerin verildiği bu güçlerden birisi de Toprak Ana Gaia'dır. Gaia ve gökyüzü Uranos'un sevişmesi ile Uranos, Gaia'nın yüzeyine hayat veren suyu gönderir ve böylelikle bu birleşmeden göller, denizler, aynı zamanda ilk varlıklar oluşmaya başlar. Bunlar arasında 50'şer başları, omuzlarından çıkan 100'er kolları olan Yüz Kollu Devler ve metal işleme becerisine sahip tek gözlü canavarlar olan Kykloplar da vardır. Kykloplar

(yuvarlak gözlü anlamına gelir, alınlarında tek göz vardır)ve Yüz Kollu Devler (Yeraltı'nı en derin yeri olan Tartarus'ta yaşarlar ve orada kalmaya mahkûm olanlara muhafızlık ederler) soyundan meydana gelmişlerdir. Kimi efsanelere göre bunlar tanrı Asklepios'a saldırmışlar ve bundan dolayı da babası Apollo tarafından öldürülmüşlerdir. Hayaletlerinin hala Etna Yanardağı civarındaki mağaralarda yaşadıklarına inanılan bu insanüstü güçlü devlerin bazıları da titanlar Yer altı'na sürgüne yollanmışlardır. Sonraki efsanelerin bazılarında ise Kyklopların bazılarının dünyaya çıkmayı başardıklarını, çoban olarak yaşadıklarını anlatır. Bazılarının uysal olduğuna bazılarının ise insan eti yediğine inanılır (Wilkinson,2010:16-17).

[6] Kimi kahramanların ruhu, tehlikeler anında güvenlik için belli bir süreliğine dışarı alınabilmektedir. Erginleme sonrası başlayan bu sürelerde, genel olarak destan ve halk hikayelerinde erkek kahramanların ok, mızrak, kılıç, bıçak gibi savaş aletlerinde; masallarda ise kadın kahramanların bilezik, yüzük, gerdanlık gibi süs eşyalarında bu ruhlar saklı tutulabilmektedir (Duymaz,2008). Bazı Alevi-Bektaşî hikâyelerinde saza veya mekânlara da geçebilmektedir dış ruh. Tunceli Aleviliğinde mekan kültü kadar "Tariq" denilen kutsal ağaç parçası da önemli bir dış ruh taşıyıcısı olarak kabul edilebilir.

[7] Malatya'daki Alkarısı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Şahin (2009).

[8] Bu bilginin derlenmesinde bana yardımcı olan Yasemin Özüberk'e teşekkürü bir borç bilirim.

[9] Bu hikayelerden biri de Hemşin'de yaygın olarak anlatılan cadı hikayesidir: "Bir Hemşin köyünde yeni evli bir çift varmış. Genç çift ilk bebeklerini kucaklarına aldığıında büyük bir mutluluk yaşamış. Ama mutlulukları kısa sürmüş. Bir süre sonra bebek annesini emmez olmuş. Beti benzi atmış. Bembeyaz kesilmiş. Önce bebeği başkasına emzirmek istemişler. Ama fayda etmemiş. Nazara geldiğine inanmışlar. Bebeği hocalara götürmüşler. Nazar duaları, korku duaları okunmuş ama fayda etmemiş. Yavruları gözlerinin önünde erimiş. Sonunda doktora götürmeye karar vermişler. Hiçbir şey çare olamamış dertlerine. Bebekleri ölmüş. Büyük üzüntü yaşamışlar. Gel zaman git zaman kadın tekrar gebe kalmış. Adam büyük mutluluk içindeymiş. Eşine çok özen göstermiş. Sonunda bebekleri dünyaya gelmiş. "Lusnika yi bes- ay gibi" parlayan bir bebekmiş. Ama bir süre sonra bu bebekte diğeri gibi solmaya başlamış. Yemeden içmeden kesilmiş. Tüm çareleri denemelerine rağmen çocuğu kurtaramamışlar. Kadın üçüncü bebeğini yaza yakın doğurmuş. Her yaz olduğu gibi ev ahalisinin yaşlıları ve çocukları yaylaya çıkmış. O zamanlar gençler ve kadınlar ilk sürüm çayı topladıktan sonra yaylaya çıkar, ikinci sürüm çay için geri köye gelirlermiş. Anne bebeği çok küçük olduğu için yaylaya göndermek istememiş. Momi diğeri çocuğundan olan torunlarıyla çıkmış yaylaya.

Çocuk oldukça sağlıklı görünüyormuş. Adam ise bebeklerinin durup dururken neden öldüklerini anlayamamakta, bu bebeğini de kaybetme korkusuyla yanıp tutuşmaktaymış. Bir yaşlı kadın adamın bu durumunu öğrenince gelip adama nasihatte bulunmuş: “Orti, ku dağotse cadun guda, kişerner bedaa, perna caduin- yavrum senin çocukları cadı yiyor. Geceleri bekle, yakala cadıyı”. Yaşlı kadın, cadının bebekleri, özellikle de en sevdiklerini yediğini anlatmış adama. Cadı geceleri gizlice gelir, çocuğun göğüs kafesinden kalbini söker alır ve yermiş. Bunu belli sürelerle yapmak zorundaymış. Çünkü cadılar böyle beslenirmiş. Bunun üzerine adam evinin kapısında geceleri nöbet tutmaya başlamış. Günlerce nöbet tutmuş. Nöbette olduğu gecelerin birinde, yaşlı bir kadının bir domuzun sırtında kapısına yaklaştığını görmüş. Tam kapıdan içeri girmek üzereyken saklandığı yerden çıkmış ve kadını yakalamış. Gördüğü yüz karşısında dehşete kapılmış. Çünkü yakaladığı kişi annesiymiş. Annesi hemen yalvarmaya başlamış: “Orti mema enoğçim, inç gelli umets asel mi- yavrum bir daha yapmayacağım, ne olur kimseye söyleme”. Adam şaşa kalmış. Cadı geldiği gibi domuzun sırtına binmiş ve karanlıkta kaybolmuş.

Yayla yolu yaya bir günde ancak gidilebilecek bir yolmuş. Adam yaylaya haber salmış. Annesinin nerede olduğunu, ne yaptığını öğrenmek istemiş. Gelen habere göre annesi yaylada normal yaşantısını sürdürüyormuş. Çocuklarla ilgileniyor, onlara hikâyeler anlatıyormuş.” (Agos Gazetesi, 10 Ekim 2008)

[\[10\]](#) “Mılakete Pısewe...

Anlatılana göre olay Pülümür’ün Hasangazi Köyü civarında bir değirmende geçmektedir.

Güneş çoktan gitmiş, Avranchi (değirmenci) yaktığı çıla (kandil) ışığında buğdayları öğütmektedir. Harman zamanı neredeyse iki ay boyunca sürecektir. Zorlu maraton başlayalı üç gün geçince, ahşap tavanda örülen tüm ağlar beyaza bürümüştür. Çıladan yayılan sarı titrek ışığın aydınlattığı bu köhne mekanda tek başına kalan Avranchi ağır buğday torbalarını öğütölmek için kurne ye götürmekten, öğütölmüş unları torbalara yerleştirmek için tekrar ayrı bir bölüme taşımaktan yorgun düşmüştür.

Üç vakit sonra kurne de buğday bitti ve taşlar birbirini yemeye başladı.

Yorgunluğunu sıcak un çuvalına bıraktı ve hızla bir torba buğdayı alıp merdivenlerden çıkarttı. Cebindeki kırmızı kaplı çakıyla dikişleri kesti ve buğdayı döktü... İki taş otuz tur daha birbirini yedikten sonra, aralarına giren buğdayı öğütmeye başladılar...

Avranchi, üç dakika içerisinde öğütölmüş unları da torbaya koydu ve ağzını dikerek yorgunluğunu bıraktığı çuvalın üzerine taşıdı. Acıkmıştı... Kendisi ve gelen müşterilerden pay olarak alınan buğdayın konması için ayrılan küçük odaya gitti. Uyuduğı söfün üzerinde küçük kıl torbasının içerisindeki ekmek ve çökeleğini aldı. Pencerenin önüne koyduğu kuru soğanı orada bir yumrukla

parçaladı ve yemek için iç bölüme geri döndü. Çılaya yakın bir buğday torbasını kendisine sofraya seçti. Ekmeği ikiye kırdı ve öyle bıraktı. Bakır tas içerisindeki çökeleğinin üzerindeki tülbenti açtı ve soğanı da üzerine koydu.

Tam başlayacakken kapı hızla açıldı ve içeri girenlerin yüksek sesle :

- Ağzında bir kelime var ve onu sakın söyleme dediğini duydu.

Yaşadığı şaşkınlıktan ötürü hiçbir şey söyleyecek bir hali kalmamıştı. Durdu ve gelenlere baktı. İlk anda irili ufaklı bir sürü insanın gürültüyle doluşmalarına şahit oldu. Biraz daha yaklaştıklarında ise gelenlerin ufak tefek insan şeklinde ancak kırmızı olduklarına şahit oldu...

İri olanlarından birisi öne çıktı ve :

- Bizim de karnımız aç. Zerfet yap ve hep birlikte yiyelim dedi.

Şaşkınlığını bir nebze olsun üzerinden atan Avranchi,

- İyi ama yağ yok, yoğurt yok diyebildi. İrikıyımın cevabı hiç gecikmedi.

- Sen onu merak etme. Biz şimdi alıp geliriz dedi ve bir anda gözden kayboldu.

Avranchi, yeni öğütülmüş undan aldı ve yoğurduktan sonra ateşin altına verdi.

Beş santimetre kadar kalın ve yuvarlak bu ekmek (bızıke) zerfet içindi.

Bızıkeyi ateşten aldığı anda kapı tekrar açıldı ve tekrar içeri girdiler. Bir post yağ ve bir bakraç da yoğurt getirmişlerdi.

- Haydi başla dedi.

Avranchi, bızıkeyi küçük küçük doğrarken yükselen buhar örümcek ağlarını hamura çevirdi.

- *Bu kadar yağı, yoğurdu nereden buldunuz ? dedi Avranchi*
- *Bu köyde sahipsiz bırakılanı bulamadık ama yandaki köyde yaşayan ağa her şeyini öylece bırakıyor. Biz de alıp geldik. Zaten tüm yemeklerimizi de orada yiyoruz dedi.*

Kısa bir süre sonra değirmenin tüm içerisine dağılan ve hoplayıp zıplayan, bir torbadan ötekine fırlayan küçük insansı kırmızı mılaketler yemeklerini yemek için Avranchinin başına toplandılar. Hep birlikte tam yemeye başlarken irikiyım tekrar Avranchi'ye döndü :

- *Sakin aklından geçeni söyleme dedi tekrar...*

Avranchi bakışlarıyla onayladı. Sofraya takılan gözleri bir anda tepsinin yarısının üç saniye içerisinde yenildiğini gördü. Şaşkındı ve şaşkınlığın getirdiği dalgınlıkla ilk lokmayı ağzına atarken “Pismilla” dedi...

Ağzına attığı lokma boğazına dizildi ve öylece bayılıp kaldı.

Üç saat sonra ayıldığında ise kendisini bayıltacak kadar olmazsa da, tanık oldukları kendisini şaşırtmaya devam ediyordu.

Pismilla dediği andaki kadar yiyecek duruyordu. Kendisi açtı ve hala bir şey yememişti. Değirmen taşları tekrar birbirlerini yemeye başlamışlardı. Bir post yağ ve bir bakraç yoğurdu gördüğünde yaşadıklarının rüya olmadığını anladı.

“Pismilla” dedi tekrar. Değişen bir şey olmadı... Gelenler mılaketlerdi ve o kelimeyi söyleyince daha fazla yiyemeden kaçıp gitmişlerdi.

Bu elbette ki bir efsane... Anlatılan hikaye birebir böyle değildi... Bu gün yaptığım kısa sohbet sırasında anlatıldı.

Aslında çok ilginç tesbitler vardı.

Kırmızıköprü civarında görülenlerin önemli bir bölümü bu gün boş olan Gavrak köyü ve onun hemen altında bulunan Kulik yaylası civarında... Ağaçların üzerinden atlayan, daldan dala fırlayan yaratıklar olarak anlatıldı. “Neye benziyorlar ?” diye sorduğumda “ Sana benziyorlar” yanıtı güldürdü hepimizi... Ama farkı şu ki, anlatılanlara göre “mılaket” yada “kılavuz” olarak da tanımlanan bu yaratıklar kırmızı renkliler. İnsandan çok farklı değiller.. Fizik olarak benzeşiyorlar. Ancak, anlatılanlar bende maymun su çevikliğe sahip oldukları hissini uyandırdı.

Mılaketlerin ortaya çıkışlarına dair anlatılanlar ise ya zurna çaldıkları – sanırım düğün törenleri olarak kabul edebiliriz – yada kavga etmeleri gibi gürültücü etkinlikler... Gecenin bir yarısı Gavrak’dan akan derenin hemen üzerindeki kavgalarına birden fazla kişinin aynı anda tanık oldukları ve korktukları için içeri kaçtıkları anlatılıyor. Keza benzer kavgaların 38’de ilk yapılan karakollardan birisine ait çeşmenin yanında da rastlandığı belirtildi. Ki, bu mekan da aynı köyün hemen alt tarafında bulunuyor.

Bu kırmızımsı Dersim Şirinlerinin (!! ?) insanlara zarar verebildikleri, bazen gruplar halinde tek yakaladıkları kişilere saldırdıkları ve onları döverek felç ettikleri tüm bölgede anlatılıyor. İlginç olan ise adını anımsayamadığım bir kişinin milaketlere katıldığı ve onlarla bir süre dolaştığına dair anlatılar. Yaklaşık üç vakit onlarla dolaşan kişinin, “ Onların yanında çok rahattım. Her gece bir eve gidiyoruz ve “pismilla” demeden üstü kapatılmamış tüm postlardan yağ çökelek çalıp yiyorduk. “Pismilla”sız oturulan sofralardan karnımızı doyuruyorduk” dediği belirtiliyor.

“Pismilla” kelimesi onları uzak tutsa da, özellikle “ Cızmesur” denilen kutsal kişilikten korktukları ve kavga dahi olsa adı anılınca kaçtıkları özellikle vurgulanıyor. Tam anlamını bilemesem de, “Sur” kelimesinin “kırmızı”ya karşılık geldiğini düşünürsek arada bir bağlantı kurulduğu muhakkak. Sanırım bunun sırrı “cızme” kelimesinde gizli. Ne yazık ki , 94’den sonraki köy boşaltılmaları sürecinde “yol genişletme” adına tahrip edilen ziyaretlerden bir tanesi de “Cızmesur” du. Ne kadar bu hikaye ile ilgili bilemiyorum ama Kırmızıköprü’den Mezra köyüne doğru yaklaşık bir kilometre mesafedeki bu mağara, mezarlığın hemen alt kısmındaydı. Çok eski dönemlerden kalma suyun tahribakıyla oluşmuş bir mağaraydı. Diğerlerinden farkı ise tüm evler gibi mağaranın iç kısmının tamamen şax (sıvalı) yapılmasıydı. Özel bir toprağa saman karıştırılarak yapılıyordu. Sanırım ki yol genişletme yada farklı “medeniyet

*getirme” adına tahrip edilen ve bizim – en azından benim için, şimdi fark ettiğim
– en önemli efsayene sahip, koruyuculuğuyla nam salmış mekanlarından bir
tanesiydi...”*

(http://www.pirdesur.com/haber_detay.asp?haberID=53, 2011)